

Beschrijving van panden

Naam	Straat	Huisnr	Info
------	--------	--------	------

Algemene informatie Oldenzaal

Deze en andere beschrijvingen (met wandelkaart) van stadswandelingen in de Hanzesteden vindt u via www.wandelenindeventer.nl.

De wandeling bedraagt ongeveer 4,5 km.

Over het stadswapen van Oldenzaal, die u op het oude raadhuis gaat zien, stelde in 1819 de Hoge Raad van de Adel vast:

"...een schild van lazuur (=blauw) beladen met een Kruis van Goud (=geel, in de bovenste rechterhoek is geplaatst het borstbeeld eens Bisschop van goud en gekeerd ter linkerzijde van het Schild. Het Schild is gedekt met een Kroon van goud."

Niet meer de kleuren wit-rood van de bisschop van Utrecht, maar de kleuren van het Rijkswapen, blauw en geel (heraldische termen: lazuur en goud). De bisschop in de linkerboven hoek is niet, zoals velen denken, St. Plechelmus, maar de patroon van het Bisdom Utrecht, St. Martinus.

Over het ontstaan van Oldenzaal nog het volgende: Na de grote volksverhuizing, tegen het einde van de vijfde eeuw, reed een zekere Diederik van Bern met zijn mannen een walburcht binnen om er te overnachten, zo vertelt een heldendicht over deze Diederik. De walburcht lag op het kruispunt van de wegen van Deventer naar Rheine en van Prüm in de Eifel naar het noorden. De naam luidde "Aldensaela". De walburcht zou de kleine, ronde versterking kunnen zijn geweest waarvan de grachtresten onder het huidige ABN/AMRO-gebouw en het stadhuis in het Oldenzaalse centrum liggen.

De Haer

Haerstraat

125

LANDHUIS "De Haer" is in 1881 gebouwd in opdracht van de textielabrikant Gelderman. Het pand in sobere eclectische bouwstijl is in 1927 verbouwd, waarschijnlijk naar ontwerp van architect A. de Maaker. In de zijgevel een monumentale natuurstenen entreepartij in Um 1800-stijl (De Um 1800 Beweging vertegenwoordigt een conservatieve bouwstijl die een reactie was op het rationalisme in de bouwstijl, waarvan bijvoorbeeld Hendrik Petrus Berlage een vertegenwoordiger was. De Um 1800-stijl vond haar hoogtepunt in het tijdvak 1905-1914). Aan de voorgevel bevond zich oorspronkelijk een grote veranda met balkon. Het huis staat in een parkachtige tuin met hoge bomen en een vijver die in 1920-1921 is aangelegd naar ontwerp van de landschapsarchitect P.H. Wattez. De tuinaanleg zelf is voor bescherming van rijkswege van ondergeschikt belang.

De voorgevel wordt gedomineerd door een driezijdig middenrisaliet met drie vensterassen die bekroond wordt door een meerzijdig afgeknot schilddak.

Armenhuisjes Oldenzaal

Hofmeierstraat

1-13

Verdiepingloos blokje woningen onder schilddak met hollandse pannen. In het midden een rondboogpoortje. Vensterpartijen met roedeverdeling. Voortuintjes waarop gemetseld muurtje met ijzeren hek. Dakkappelletjes onder lessenaarsdak. De architect is K. Croonen (zelfde architect als van de H. Antonius van Padua-kerk).

Naam	Straat	Huisnr	Info
Hofkerk	Hofmeierstraat	9	<p>Nederlands Hervormde Kerk in religieuze stijl uit de jaren 30, ontwikkeld uit de uitgangspunten van de Amsterdamse school. De architect is ir. A. J. A. Winters te Hengelo.</p> <p>Rijke detaillering van de gevels met rechthoekige strakke vormen. Fraai voorbeeld van Protestants Christelijke kerkenbouw uit de dertiger jaren. Oorspronkelijk stond hier een neo-klassistisch gebouw uit 1809, met een Bentheimer zandstenen pilastergevel en bekroond door een torentje. Een zgn. Waterstaatskerk (gebouwd met steun van de overheid), maar een zeer charmant gebouwtje dat in 1933 moest verdwijnen omdat het te klein werd voor de gemeente. Ofschoon toen door Monumentenzorg een verbouwingsplan werd ontworpen, waarbij de karakteristieke voorgevel bewaard zou blijven, besloot het toenmalige kerkbestuur tot afbraak en werd in 1934 het huidige kerkgebouw gebouwd.</p>
			
Oude Raadhuis van Plechelmus	Kerkstraat	9	<p>Het bouwjaar van het oude raadhuis is niet geheel bekend, omdat de grote Helmichbrand van 1492 ook de archieven vernietigde. In 1510 werd het gebouw door Gelderse soldaten beschadigd. In 1531 werd er Karel V gehuldigd. Ten tijde van de Tachtigejarige oorlog (1568-1648) bestuurden beurtelings de Staatse en Spaanse bevelhebbers vanuit dit gebouw de stad. In 1580 werd het Hof van Zwolle naar het oude raadhuis overgebracht, waar reeds het stadsrecht werd gesproken. De twee houten gevangenisdeuren en de gewelven in de kelder herinneren nog aan de tijd dat in het voormalige raadhuis van Oldenzaal geboefte werd gehuisvest.</p> <p>Na 1855 diende het gebouw enkele jaren als Pro-gymnasium met bekende leerlingen als C. T. Stork (oprichter van het bedrijf Stork, textiel- en machineindustrie) en H. Schaepman (Nederlands dichter, priester en politicus. Samen met Abraham Kuyper legde hij de basis voor de Rechtse Coalitie, een samenwerkingsverband van confessionele partijen, waardoor de decennialange macht van de liberalen rond 1900 werd gebroken. Zijn devies luidde <i>Credo, pugno</i> (Ik geloof, ik strijd)').</p> <p>In 1942 werden veel Oldenzaals Joodse families vanuit dit gebouw op transport gezet. Na de bevrijding, 2 april 1945, werden tijdelijk in het gebouw NSB-leden in bewaring gesteld.</p> <p>Nadien is het gebouw ondermeer in gebruik geweest als muziekschool.</p>
			
Kortestraat 11	Kortestraat	11	<p>Fraaie winkelpui van een voormalige slagerij, bijna geheel in geglazuurde baksteen opgetrokken op natuurstenen plint. Entreepartij en grote etalageruit onder segmentbogen. Tegeltableaus met afbeelding van een koe en jaartal 1909 (dit jaartal valt in de periode van de Jugendstil/art nouveau, waardoor hier ook enkele kenmerken van zichtbaar zijn). Verdieping met hoog opgaand risaliet (naar voren springend geveldeel) onder zadeldak. Banden van oranje verblendsteen (steensoort die gemaakt is van een vette klei waardoor deze een meer glimmende uitstraling krijgt).</p>
			

Naam	Straat	Huisnr	Info
Israëlitische begraafplaats	Lyceumstraat		Het betreft een begraafplaats sinds 1800; 110 grafstenen. Het tegen de oostelijke muur gelegen gebouwtje is een baarhuis . De muur is grotendeels uitgevoerd in rode baksteen met ezelsruggen (een schuin aflopende afwaterende muurafdekking die vaak toegepast wordt bij tuinmuren, maar ook bij andere gevelvlakken. Het regenwater kan van het metselwerk aflopen) en steunberen onder zandstenen afdekplaten. Delen van de muur zijn vernieuwd in afwijkende materialen en vormen. Het smeedijzeren toegangshek in de zuidzijde van de muur is recentelijk vernieuwd.
			
Carmel Lyceum	Lyceumstraat	36	Sinds de ingebruikname in 1923 hebben vele duizenden leerlingen, ouders en leraren het gebouw betreden via wat we nu de oude hoofdingang noemen. Markant geposteerd onder het opschrift "Carmellyceum" hebben de twee in steen gehouwen paters, weer en wind trotserend, hen al die jaren zien passeren. De beelden zijn gemaakt door August Falise (1875-1936) in opdracht van pater Titus Brandsma, een van de oprichters van de school. Het zijn paters Carmelieten, grote humanisten, die symbool staan voor kunst en wetenschap. De voor zich uit schouwende pater Baptista Mantuanus (1447-1516) was dichter. Hij schreef meer dan vijfenvijftigduizend Latijnse verzen. De in een boek lezende pater Joannes a Leydis (circa 1440-1504) was wetenschapper. Hij is de auteur van talrijke belangrijke historische werken. De locatie van het Twents Carmel College is de voortzetting van het Twents Carmellyceum, in 1923 door de paters Carmelieten gesticht als katholiek onderwijsbolwerk in Twente.
			
Racer huis	Markt	15	Racer (1736-1816) was leider van Oldenzaalse Patriotten (Beminnaar des vaderlands) en advocaat. Hij kwam op voor de rechten van de kleine steden en werd in 1786 gekozen tot burgemeester van Oldenzaal. In dat jaar richtte hij een gewapende burgerwacht op en stelde een nieuw stadsreglement in. Op zijn aansporing kwam er een verbond van kleine steden dat zich verzette tegen de invloed van Deventer, Kampen en Zwolle. Het Oldenzaals Vrijcorps (corps vrijwilligers, niet bij de geregelde troepen ingedeeld, maar door de eigen partij wel als militairen erkend, die zelf in hun uitrusting en onderhoud voorzien. Dat corps in den patriottischen tijd (1780-1787)) vertrok naar Hattem om de bevolking tegen het adellijke en aristocratische ongedierte te beschermen. Racer schreef in dit pand, dat nu zijn naam draagt, zijn juridische hoofdwerk, het Overijsselse Gedenkstukken. De stukken beschrijven onder meer de opkomst en samenstelling van de provincie Overijssel.
			

Naam	Straat	Huisnr	Info
Michgoriushuis	Marktstraat	10-12	<p>Het Michgoriushuis beschikt over een maniëristische (stijl van Italiaanse (geïnspireerde) kunst, wordt ook wel late renaissance genoemd) topgevel van baksteen met zandstenen klauwstukken en frontons boven de vensters. Opvallend zijn de leeuwenkoppen op de trappen. Deze zijn voorzien van mensentanden!</p> <p>Het huis werd lange tijd bewoond door dr. Michgorius. Zijn instrumentarium en huisapothek is nu te bezichtigen in het tegenoverliggende Palthehuis. Thans wordt het Michgoriushuis gebruikt als dienstcentrum voor ouderen.</p>
			
Palthehuis	Marktstraat	13	<p>Museum het Palthehuis is het vroegere woonhuis van de patriciërsfamilie Palthe (predikantengeslacht). Sinds 1929 is het een museum, ondergebracht in twee gebouwen.</p> <p>Het hoofdgebouw dateert van omstreeks 1650 en laat binnen een beeld zien van een woonhuis, zoals dat er in de 18e eeuw uitzag. Er is bijvoorbeeld een eetkamer in Lodewijk XVI - stijl. De sfeervolle keuken, compleet met alle toebehoren voor het bereiden van maaltijden, is eveneens zeer de moeite waard. In de voorkamer is de complete huisapothek van dokter Landreben Michgorius en diens voorgangers te zien. In de 19e eeuw woonden en werkten deze medici in het huis tegenover het museum. Ook de instrumenten van de dokter zijn bewaard gebleven, een unieke verzameling.</p> <p>De bovenzaal van het hoofdgebouw is bij uitstek de plek om kennis te maken met het rijke verleden van de stad Oldenzaal, die al in 1049 marktrechten kreeg, gevolgd door stadsrechten in 1249. Aan de hand van schilderijen, kaarten etc. wordt een duidelijke indruk gegeven van de bouw van de St. Plechelmuskerk en van de ontwikkeling van de vestingwerken rondom de stad.</p> <p>Op de bovenverdieping van het museum bevindt zich de "Stoel van Huttenkloas"; een middeleeuwse dwangstoel die in 1775 gebruikt werd bij de terechtstelling van de moordenaar Huttenkloas.</p>
			
Marktstraat 9	Marktstraat	9	<p>Dienstgebouw met afgeronde gevel, gelegen naast het gebouw van de oudheidkamer (kamer waar plaatselijke oudheden bewaard worden). In de balk (te zien als de grote deuren open staan) staat de tekst: Als Godt behaget so ist beter benidet dan beklaghet. En dan Anno DNI (Anno Domini: de jaar des heren) 158?.</p> <p>Het Koetshuis fungeerde lange tijd als dienstwoning voor het personeel van de familie Palthe en als stalling voor paarden en een rijtuig. In dit kleine boerderijtje is de vakwerkconstructie grotendeels bewaard gebleven. De boerenkeuken heeft nog kiezelstenen als 'vloerbedekking'. U vindt er een weefkamertje met een handweefgetouw uit 1731 en een aangrenzend vertrek dat is gewijd aan de glorie van Oldenzaal als textielstad.</p>
			

Naam	Straat	Huisnr	Info
Vakwerkboerderij Oldenzaal	Monnikstraat		Vakwerkboerderijen zien we vaker in Twente, vooral in de kleinere dorpen en buitengebied. Vaak hebben deze boerderijen een gevelteken in de top. Dit kunnen katholieke, protestanse geveltekens zijn, maar bijvoorbeeld ook een paardenkop of een donderbezem (bezem van berkentakken, waaraan afwerende kracht tegen brand en blikseminslag wordt ontleend). In dit geval zou sprake kunnen zijn van een lielebekroning (protestans gevelteken). Een liele symboliseert geluk.
			
Paradijsstraat 2	Paradijsstraat	2	Rechthoekig huis met zandstenen raam- en deuroplijstingen. Boven de deur 1817. Voor het huis hardstenen stoeppalen met kettingen. Naast dit pand ligt het Schultenshof.
			
Beeld Toon en Karel Borghuis	Plechelmusplein		Bijna een eeuw lang hebben Toon en Karel Borghuis een persoonlijk stempel gedrukt op de beleving van muziek, folklore, dialect en zang in Oldenzaal en omstreken. Een kleine groep Oldenzalers nam daarom in 1995 het initiatief om de herinnering aan deze twee markante mannen levend te houden door in het centrum van de stad een standbeeld van vader en zoon te realiseren: een stadsmonument, een eresaluut in brons. Omdat zijn vader alleen tussen 1930 en 1933 af en toe de beiaard bespeelde, en omdat tussen 1935 en 1938 de toren werd gerestaureerd, heeft Karel als jongen nooit zo bewust het beiaardspel van zijn vader kunnen beluisteren. Pas toen de Amerikaan Percival Price na de oorlog Oldenzaal bezocht, werd hij door het spel van Price zo enthousiast dat hij besloot aan de pas opgerichte Nederlandse Beiaardschool in Amersfoort te gaan studeren. Toen Borghuis in 1954 definitief zijn vader opvolgde als bespeler van de Oldenzaalse torenklokken was er nog geen sprake van een vast dienstverband bij de gemeente. De bespelingen waren onregelmatig en werden steeds per keer gehonoreerd. Wèl vergoedde de gemeente alle kosten van de reizen naar de beiaardschool.
			

Naam	Straat	Huisnr	Info
Stadspomp Oldenzaal	Plechelmusplein		Deze stadspomp is een natuurgetrouwe kopie van de originele pomp, die in 1862 door bisschop (van Curacao) J.A.T Kistemaker aan zijn geboortestad werd geschonken. De originele stadspomp werd na aanleg van het waterleidingnet in de stad in het begin van de 20e eeuw afgebroken. Delen ervan bevinden zich in het Palthehuis (komt verderop in de beschrijving aan de orde).
			
Plechelmusbasiliek	Plechelmusplein	4	<p>De basiliek staat op de plaats waar rond het jaar 765 missionaris Plechelmus het eerste kerkje stichtte, dat door hem aan de heilige Silvester werd gewijd. Plechelmus - in de achtste eeuw schreef men zijn naam als "Pleghelm" - maakte deel uit van de grote groep Angelsaksische missionarissen die in Echternach (Luxemburg) hun logistieke basis hadden en van daaruit de wijde omgeving introkken om de bewoners te kerstenen.</p> <p>In 954 liet de Utrechtse bisschop Balderik van Kleef in Oldenzaal een nieuwe kerk bouwen en wijdde deze nu aan de man die het christendom in Oldenzaal gebracht had: Plechelmus. Diens relieken werden uit Sint Odiliënberg overgebracht naar zowel Utrecht als Oldenzaal. Het verheffen van die relieken vanuit het graf in een schrijn, tombe of altaar stond gelijk met de heiligverklaring van de persoon in kwestie. Plechelmus was vanaf dat moment Sint Plechelmus en tevens patroon van de nieuwgebouwde kerk in Oldenzaal.</p> <p>Waarschijnlijk dateert het oudste romaanse gedeelte van de huidige kerk uit het begin van de 12de eeuw. De bouw van de basiliek was rond 1180 voltooid.</p> <p>In 1447 woedde in Oldenzaal een hevige brand. Mogelijk is daarbij de romaanse zuidvleugel beschadigd geraakt. In ieder geval is op de plaats van deze romaanse zijbeuk tussen circa 1481 en 1500 een zijbeuk in gotische stijl opgetrokken. De nieuwe zijbeuk is ongeveer even hoog en breed als het middenschip. De traveeën van deze zijbeuk worden overwelfd door bakstenen stergewelven met geprofileerde zandstenen ribben.</p> <p>Een eerste grote restauratie van de kerk vond plaats in de periode van 1891 tot 1900 door de architect Joseph Cuypers uit Roermond. De architect betreft de zoon van Pierre Cuypers (ondermeer van het Rijksmuseum en station in Amsterdam), die in navolging van zijn vader veel katholieke kerken heeft ontworpen.</p>
			
Herman school Oldenzaal / VVV	Plechelmusplein	5	Symmetrische voorgevel met hoog opgaande middenpartij. Decoratief metselwerk in de gevel. In dit gebouw was een christelijke lagere school gevestigd. Nu is er de V.V.V. gehuisvest.
			

Naam	Straat	Huisnr	Info
Heil der Kranken	Prins Bernardstraat		<p>Tegen 1916 werd duidelijk dat de accommodatie aan de Zuidwal veel te klein was en in 1918 werd (weer als "Heil der Kranken") het nieuwe ziekenhuis in gebruik genomen dat inmiddels een onderdeel is geworden van het Medisch Spectrum Twente. Het ziekenhuis is een bijzonder bezit van de stad geweest. Het bood tevens woonruimte voor de zusters. Er was een kapel aan verbonden. Het was, met een eigen boerderij, lange tijd praktisch "selfsupporting", verbouwde zijn eigen boeskool (witte kool met ondermeer spek en ui), het product dat in Oldenzaal zo royaal uit de grond is gekomen dat het zelfs op markten in de omliggende plaatsen te koop werd aangeboden en de Oldenzalers hun bijnaam "boeskolen" bezorgde. Die bijnaam heeft in de jaren zestig, toen het huidige stadhuis werd opgeleverd, een extra accent gekregen door de creatie van bet "Boeskoolmenneke", het kereltje dat met zijn buitenmodel kool zelfs min of meer een symbool van de vrolijke gemeenschap is geworden. Het ziekenhuis is lange tijd in handen geweest van de zorgzame nonnen. Het stond bovendien onder kerkelijke leiding. In kerkelijke kring zijn ook de initiatieven genomen voor uitbreiding van de hulpverlening. In 1950 werd besloten tot de bouw van huisjes voor bejaarden op het ziekenhuisterrein. Dit was het begin van de Mariahof, een thuis voor bejaarden. Het bood in 1958 al aan 42 personen onderdak. In december 1960 hebben de zusters Franciscanessen van Heythuysen afscheid genomen. Hun plaats is ingenomen door de zusters Franciscanessen van Denekamp. Na de fusie met de ziekenhuizen in Enschede en Losser in het Medisch Spectrum Twente was het tijd voor de Franciscanessen om definitief afscheid te nemen. Bijna 150 Jaar hadden zij in Oldenzaal gewerkt en gewoond. In het laatste jaar van de twintigste eeuw moesten de Oldenzalers actie gaan voeren om hun ziekenhuis in elk geval gedeeltelijk te kunnen behouden in een streven naar concentratie binnen het Medisch Spectrum. Daarbij ging het niet alleen om het behoud van belangrijke voorzieningen, maar ook om het voortbestaan van een stukje geschiedenis. Het Heil der Kranken was inmiddels het centrale instituut naast een modern verzorgingshuis en naast ouderentehuizen Molenkamp, Scholtenhof en natuurlijk Mariahof.</p>
			
H. Antonius van Padua	Spoorstraat	2	<p>De kruisbasiliek is ontworpen door een Oldenzaalse architect, K.L. Croonen. De bouw werd in 1912 gerealiseerd en is nu een rijksmonument. Waardering als exponent van de bouwexplosie van katholieke kerken en pastoriën na het herstel van de Bisschoppelijke hiërarchie in 1853 (reorganisatie van Rooms-Katholieke kerk, waarbij Nederland werd verdeeld over 5 bisdommen en het zuiden van Nederland niet meer bij Mechelen werd ingedeeld), die vooral in Twente decennia lang merkbaar was.</p> <p>De H. Antonius van Padua werd in 1195 geboren als Portugees in Lissabon. Bij de doop ontving hij de naam Ferdinand, maar die veranderde hij in Antonius toen hij intrad bij de Franciscanen. Zijn ouders vertrouwden zijn opvoeding toe aan de kathedraal van Lissabon, omdat hij graag priester wilde worden, maar reeds op zijn 15e jaar trad hij in bij de augustijner koorheren, die een klooster in de stad hadden. Twee jaar later vroeg hij verlof om naar het klooster Combra te gaan- toenmaals de hoofdstad van Portugal- omdat hij last begon te krijgen van de veelvuldige bezoeken van zijn vele vrienden. Daar wijdde hij zich aan het gebed en de studie en verdiepte zijn bijbelkennis. Hij verbleef al acht jaar in het klooster van Coimbra, toen don Pedro van Portugal in 1220 de relieken van franciscaanse broeders uit Marokko meebracht, die kort daarvoor waren vermoord. Dit gebeuren greep Ferdinand heel erg aan, en hij werd vervuld van een vurig verlangen om zijn leven voor Christus te geven. Toen enkele franciscanen op retraite kwamen naar zijn klooster, opende hij hun zijn hart, en zij deden een goed woord voor hem bij de provinciaal. In 1221 werd hij opgenomen in de Orde van Franciscus.</p>
			
Ruine Steenpoort	Steenstraat		<p>In 1626 werden de muren om de stad grotendeels geslecht, op laste van de staatse troepen die de Spanjaarden net weer hadden verjaagd. Tot die tijd was Oldenzaal regelmatig bezet door steeds weer andere legers of bendes. Om hier een eind aan te maken eiste men dat de vestingswerken vernield werden. Vanaf 1626 werkten 2000 Oldenzalers (bijna de gehele bevolking!) aan het dempen van de grachten en het slechten van de muren. Echter in het midden van de 17e eeuw werden de muren opnieuw opgetrokken. Waarschijnlijk is de stadsmuur na het jaar 1700 geleidelijk aan verdwenen. De Deurningerpoort werd in 1863 gesloopt, en twee jaar later sneuvelde de Bisschopsport omdat bleek dat de enorme stoomketels die nodig waren voor de stoomweverijen van Oldenzaals textielindustrie, er niet door konden.</p> <p>Tot 1924 waren er echter nog stukken van de stadsmuur zichtbaar. Het allerlaatste stuk muur, dat onderdeel was van café De Steenpoort, verdween in 1965. Op de plek waar tot 1837 de Steenpoort stond, heeft kunstenaar Sjef Sales een moderne ruïne gebouwd.</p>
			

Naam	Straat	Huisnr	Info
De Waagh	Waagstraat	4	Over deze 'boerderij' is weinig te vinden. Het is geen monument en Internet verwijst alleen naar het kunstcentrum De Waagh. Deze naam duidt aan dat sprake is geweest van een waaggebouw. Ook de naam van de straat verwijst hiernaar. In het gangetje staat boven de deur het jaartal 607 (of is het 1607 ??). Nu is het ontstaansperiode van Oldenzaal niet helemaal duidelijk. Een uit 893 daterende landgoederenlijst van het klooster in Prüm, overgeschreven in 1222, vermeldt Oldenzaal (Salia Vetus) voor het eerst.

